



## ***Udział prof. Teresy Kukołowicz w rozwoju pedagogiki rodziny*** ***Prof. Teresa Kukołowicz's Participation in the Development*** ***of Family Pedagogy***

### ABSTRACT

**RESEARCH OBJECTIVE:** The aim of this article is to illustrate the role and contribution of Prof. Teresa Kukołowicz to the advancement of family pedagogy.

**THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS:** The research focuses on addressing the question: what is Prof. T. Kukołowicz's contribution to the development of family pedagogy? The article uses the analytical-synthetic method drawing from relevant literature.

**THE PROCESS OF ARGUMENTATION:** The article presents various research, teaching, organizational, and social endeavors of Prof. T. Kukołowicz in service of enhancing family knowledge, pedagogical theory, and practical solutions.

**RESEARCH RESULTS:** Prof. T. Kukołowicz's efforts and research, which synergized theory and practice of various sciences, led to the formation of a comprehensive knowledge system regarding families and actions in support of families.

**CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS, AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH:** T. Kukołowicz's scientific contributions, teaching, administrative leadership, and social activities led to the effective organisation of research, educational practice, and outreach initiatives pertaining to families. She laid theoretical groundwork by advancing the theory of upbringing, advocating for the recognition of families as communities of individuals guiding the selection of research topics, data organization, relational analysis, and assessment of external influences on families. Additionally, she contributed significantly to the delineation and advancement of family pedagogy as a subset of pedagogical sciences. Her social activism serves as a model for applying theoretical insights to enhance practical applications.

→ **KEYWORDS:** TERESA KUKOŁOWICZ, CHILD, FAMILY, UPBRINGING, FAMILY PEDAGOGY

---

## STRESZCZENIE

---

**CEL NAUKOWY:** Celem artykułu jest ukazanie roli i udziału prof. Teresy Kukołowicz w rozwoju pedagogiki rodziny.

---

**PROBLEM I METODY BADAWCZE:** Problem badawczy dotyczy odpowiedzi na pytanie: Jaki jest udział T. Kukołowicz w rozwoju pedagogiki rodziny? W artykule zastosowano metodę analityczno-syntetyczną literatury przedmiotu.

---

**PROCES WYWODU:** Przedstawiono różne formy działalności naukowo-badawczej, dydaktycznej, organizacyjnej i społecznej Kukołowicz na rzecz rodziny, które służyły doskonaleniu wiedzy o rodzinie, teorii pedagogicznej i praktycznych rozwiązań.

---

**WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ:** Efekty podejmowanych przez Kukołowicz działań i badań naukowych w synergii teorii i praktyki, zmierzających do scalania wiedzy gromadzonej przez różne nauki, prowadziły do rozwijania spójnego systemu wiedzy o rodzinie i działań na rzecz rodziny.

---

**WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ:** Dorobek naukowy Teresy Kukołowicz, jej działalność dydaktyczna, administracyjna i społeczna prowadziły do efektywnej organizacji działań badawczych, dydaktycznych i upowszechniających wiedzę o rodzinie. Tworzyła podstawy teoretyczne przez rozwój teorii wychowania, uzasadniając podmiotowość rodziny jako wspólnoty osób, co powinno być kryterium doboru problemów badawczych, porządkowania danych, relacji i oceny wpływów pozarodzinnych oraz wsparcia rodziny i interpretacji zjawisk dewiacyjnych w rodzinie. Wniosła duży wkład w wyodrębnienie i rozwój pedagogiki rodziny jako subdyscypliny nauk pedagogicznych, a działalnością społeczną dała przykład zastosowania teorii dla organizacji i doskonalenia praktyki.

---

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** TERESA KUKOŁOWICZ, DZIECKO, RODZINA, WYCHOWANIE, PEDAGOGIKA RODZINY

## Wprowadzenie

Profesor Teresa Kukołowicz (1925–2014) poszukiwania skutecznych form wspomagania pełnego rozwoju osoby w różnych sytuacjach życia osobistego, rodzinnego i społeczniego przez wychowanie rozpoczynała zawsze od podstaw. Stanowiła je analiza istoty życia osoby i rodziny w duchu personalizmu chrześcijańskiego. Dla wykazania niezastępowalności i roli rodziny w rozwoju i wychowaniu człowieka ukazywała jej istotę i znaczenie relacji osobowych w tym procesie. Dokonywała tych analiz jako żona i matka zaangażowana społecznie, naukowo i dydaktycznie w działania na rzecz rodziny, a efektem są publikacje naukowe i aplikacje praktyczne.

Wniosła tym samym duży wkład w wyodrębnienie i rozwój pedagogiki rodziny jako jednej z subdyscyplin nauk pedagogicznych. W podejmowanych w Instytucie Pedagogiki KUL badaniach nad wychowaniem w rodzinie i przyjmowanych założeniach

teoretycznych związanych z integracją i specjalizacją wiedzy pedagogicznej o rodzinie jest uznana za jedną z czołowych badaczek w tym środowisku (przedstawiają to w publikacjach szczególnie: Danuta Opozda, Magdalena Parzyszek, Ewa Słomka, Ryszard Skrzyniarz, Dorota Kornas-Biela).

## **Praca naukowa, dydaktyczna i administracyjna prof. T. Kukołowicz w tworzeniu lubelskiej szkoły badań nad rodziną**

Dnia 1 X 1959 r. mgr Teresa Kukołowicz została zatrudniona w Katedrze Pedagogiki na Wydziale Filozofii KUL. W kolejnych latach awansowała na nowe stanowiska, uzyskiwała kolejne tytuły naukowe, aż w 1992 r. została profesorem zwyczajnym (Słomka, 1996, s. 7–8). Zatrudniona na KUL-u do 30 IX 2000 r., pełniła w tym czasie wiele funkcji na uniwersytecie. Kierowała Katedrą Pedagogiki Ogólnej, a w latach 1984–90 i 1993–99 była prodziekanem Wydziału Nauk Społecznych. Między innymi dzięki jej staraniom w roku akademickim 1980/1981 r. reaktywowano na KUL-u Sekcję Pedagogiki. Od początku była jej kierownikiem, a po przekształceniu w 1996 r. w Instytut Pedagogiki – jego dyrektorem (Akta..., b.d.).

Koniec XX w. to był czas, gdy

[...] pedagogika rodziny w szybkim tempie zaczęła wyodrębniać się jako subdyscyplina pedagogiczna oraz czas wzrastających potrzeb i realnych działań podejmowanych przez środowiska badaczy prowadzących do scalania wiedzy o wychowaniu w rodzinie. Intensywny rozwój pedagogicznej wiedzy o rodzinie odzwierciedlony jest między innymi w procesie instytucjonalizacji pedagogiki rodziny oraz poprzez powstające coraz liczniej publikacje naukowe w tym zakresie (Opozda, 2016, s. 7–8).

Pierwsza w Polsce Katedra Pedagogiki Rodziny powstała w 1974 r. na Wydziale Teologii KUL, kierowana przez ks. prof. Piotra Porębę (od 2001 r. Katedra Duszpasterstwa Rodzin). Na wniosek Kukołowicz, dyrektora Instytutu Pedagogiki na WNS KUL, 1 X 1996 r. utworzono w nim Katedrę Pedagogiki Rodziny, która była drugą w KUL i w Polsce. Podkreśla się, że:

Jej zamysł, by zintegrować wiedzę o wychowaniu w rodzinie wypracowaną w kulowskim środowisku i skupić badaczy, którzy dążą do rozwoju i poszerzania wiedzy o rodzinie, opierając się na podobnych założeniach teoretycznych, zaowocował utworzeniem Katedry Pedagogiki Rodziny (Opozda, 2022, s. 110).

Jej kierownictwo powierzono ks. prof. Józefowi Wilkowi, który w latach 1980–1996 kierował Katedrą Pedagogiki Rodziny w Instytucie Teologii Pastoralnej na WT KUL. Jego badania naukowe dotyczyły: małżeństwa, rodziny, pozarodzinnego środowiska wychowawczego, osoby dziecka, osoby wychowawcy oraz duszpasterstwa rodzin w aspekcie teoretycznym i praktycznym (Bieleń, 2004, s. 10).

Główne kierunki badań Kukołowicz to: „systemy wychowawcze pedagogów katolickich XX w., czynniki kształtujące postawy rodzicielskie, proces wychowania i samowychowania, znaczenie rodziny w wychowaniu, teorie i niektóre zagadnienia metodologiczne wychowania w rodzinie, socjologia medycyny, Kościół rzymskokatolicki wobec problemów patologii społecznej w Polsce” (Skrzyniarz, 2018, s. 251–252). Sama więc wносиła swój dorobek naukowy do pogłębiania wiedzy o rodzinie, korzystała ze współpracy i interdyscyplinarnego dorobku naukowców prowadzących badania, ważne dla jej pracy naukowej i dydaktycznej. Prowadziła wykłady, seminaria magisterskie i doktorskie, przekazując wiedzę pedagogiczną z troską o naukowy i osobisty rozwój każdego współpracownika i studenta (Skrzyniarz, 2018).

Podając problematykę życia rodzinnego w duchu personalizmu chrześcijańskiego, niezbędności rodziny dla integralnego rozwoju osoby i podkreślając ogromną rolę wychowania w codzienności dla dzieci w rodzinie i wszystkich członków rodziny, Kukołowicz w tym duchu nawiązywała relacje (Kornas-Biela, 2019). Będąc naukowcem i pełniąc kierownicze funkcje na uczelni, podejmowała działania, aby na każdym etapie zapewniać studentom optymalne możliwości zdobycia gruntownej wiedzy i kompetencji zastosowania jej w praktyce. Takie podejście inspirowało do wspólnego poszukiwania wskazań ważnych dla realizacji misji pedagoga, a spotkania i kształcenie nabierało charakteru formacyjnego (Opiela, 2018, s. 103–110).

W kontekście prowadzonych zajęć i badań naukowych niezwykle przekonująco ukazywała znaczenie rodziny:

Dom, rodzina, rodzicielstwo to świętości, stanowią społeczne sacrum mimo dostrzegalnego współcześnie kryzysu rodziny w kulturze europejskiej. Ale dom pozostaje mimo wszystko ciągle miejscem samorealizacji. W domu rodzinnym, wśród najbliższych kochanych i kochających ludzi każdy może odczuć znaczenie własnych wyników i ich sens. Tu, czyli w domu odnajdujemy warunki dla naszej równowagi psychicznej i podstawy zasad moralnych. W domu rodzinnym otrzymujemy przekaz wartości, obyczajów, tradycji, nawyków oraz dochodzi do tego jeszcze ogólnospołeczny system edukacji, co decyduje o pozyskaniu przez człowieka tożsamości (Kukołowicz, 1996a, s. 33).

Szczegółowe analizy i zachęta studentów do autorefleksji dotyczących różnych wymiarów drogi do samorealizacji we wspólnocie rodziny, naturalnego środowiska życia i rozwoju człowieka skłaniały do zgłębiania tych treści. Ukazując właściwą drogę naukowej refleksji, pomagała i zachęcała do samodzielnego wyboru przedmiotu własnych poszukiwań badawczych:

Rozumienie istoty człowieka, procesu jego rozwoju i wychowania oraz ukształtowanie postaw i wiedzy zgodnie z przyjętą antropologią stanowiło fundament świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania w edukację nowych pokoleń. Podkreślała tu rolę rodziny w wychowaniu i uspołecznieniu dziecka, rolę kobiety i jej godność, a także rolę starszego pokolenia. Myśląc i tak wykształcony pedagog w chaosie współczesnego świata jest bardziej zdolny do radzenia sobie z aktualnymi wyzwaniami niż specjalista w danej metodyce, ale niepotrafiący odnosić się do istoty rzeczy (Opiela, 2018, s. 110).

Stąd wielu jej uczniów i współpracowników zaangażowało się w badania nad rodziną.

Działalność naukowo-badawcza pracowników Katedry Pedagogiki Rodziny w IP KUL nadal realizowana jest w nurcie pedagogiki personalistycznej odwołującej się do założeń realizmu filozoficznego. Stanowi kontynuację badań nad interdyscyplinarnym charakterem pedagogiki rodziny. Podkreśla się, że:

Profesorowie Teresa Kukołowicz i Józef Wilk odegrali znaczącą rolę nie tylko w rozwoju pedagogicznej wiedzy o rodzinie w KUL, ale również w rozwoju pedagogiki rodziny w procesie jej instytucjonalizacji, integracji środowiska badaczy, w tworzeniu lubelskiej szkoły badań nad rodziną. Ich refleksja o wychowaniu w rodzinie stanowi podstawę rozwoju teorii wychowania w rodzinie. Ich działalność naukowo-badawcza i pedagogiczna refleksja nad wychowaniem w rodzinie jest cennym przykładem umiejętności łączenia dwóch, tylko pozornie skrajnych, dążeń w procesie tworzenia wiedzy – dążenia do specjalizacji i dążenia do integracji wiedzy (Opozda, 2020, s. 26).

Dla pedagogiki rodziny wciąż istotne są publikacje, w których prof. Kukołowicz z pełnym przekonaniem uzasadniała, jak ważna dla konstruowania praktyki i rozwoju teorii wychowania jest adekwatna antropologia. Przyjęcie chrześcijańskiej koncepcji człowieka jako osoby otwierającego na wspólnotę – rodzinę, naród, Kościół. Z integralnej koncepcji człowieka wynika konieczność integralnego wychowania. Z tej antropologicznej podstawy i jej rozumienia wynikają cele, metody, środki i sposób traktowania wychowanka.

## Rodzina przedmiotem badań pedagogicznych prof. Kukołowicz

W pracy naukowej prof. Kukołowicz zajmowała się głównie teorią wychowania, wskazując na podstawową rolę rodziny jako pierwszego i niezastąpionego środowiska rozwoju i wychowania osoby. Podkreślała konieczność interdyscyplinarnego podejścia ze względu na złożoność przedmiotu badań, jakim jest rodzina, oraz wytworzenie zintegrowanej wiedzy o rodzinie przez nauki szczegółowe. Dążyła do określenia zasad scalających wyniki badań różnych nauk w odniesieniu do rodziny ze względów teoretycznych i praktycznych (Kukołowicz, 1984b, s. 5). Dlatego problematyka rodzinna była szczególnym obszarem jej naukowych zainteresowań. W biografii wyróżnia się, że opracowywała systematycznie wiele zagadnień, co znajdowało wyraz w jej publikacjach (Słomka, 1996, s. 9).

W badaniach nad wychowaniem w rodzinie wychodziła od analiz na gruncie socjologii. Korzystając z dorobku w tej dziedzinie, podjęła badania „czynników decydujących o tym, że rodzinę uważa się za konieczne i niezastępowalne ogniwo w procesie prawidłowego rozwoju i wychowania człowieka” (Kukołowicz, 1978a, s. 5). Owocem tych poszukiwań była rozprawa habilitacyjna *Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka*, w której podjęła próbę komplementarnego ujęcia problematyki rodziny.

Wychodząc od zagadnienia uspołecznienia jako przedmiotu i celu wychowania, przeanalizowała dobro wspólne i dobro osoby w sytuacjach życia rodzinnego, psychospołeczne cechy sytuacji kształtujących sferę poznawczą, dążenia i aktywność w rodzinie.

Na tej podstawie ukazała istotę uspołecznienia i dokonała charakterystyki sytuacji wychowawczych we współczesnej rodzinie. Wykazała, że niezbędność rodziny wynika z tego, że tylko ona dostarcza zasadniczych treści doświadczenia koniecznych dla procesu uspołecznienia oraz do rozwoju i kształtowania odpowiednich predyspozycji dziecka w sposób odpowiadający jego możliwościom i prawom rozwoju (Kukołowicz, 1978a, s. 119).

Bardzo ważne w tym kontekście było podjęcie tematu regulacji poczęć i urodzeń, oceny stosowanych praktyk i ukazanie ich wpływu na funkcje rodziny. W wymiarze interdyscyplinarnym ukazała kierunek refleksji nad ich rozumieniem:

Problematyka planowania rodziny jest głównie sprawą jej funkcji wobec swoich członków i społeczeństwa. Wskazując na to, że regulacja poczęć i urodzeń wiąże się przede wszystkim z zagadnieniami życia rodzinnego, chcemy podkreślić jego związek z funkcjami rodziny wobec swych członków oraz społeczeństwa. Teologia funkcje te najogólniej określa jako rodzenie oraz obdarowywanie człowieczeństwem. Rodzina, spełniając te funkcje, wykonuje jednocześnie swoje zadanie wobec społeczeństwa. Socjologia uszczegółowia to ogólne stwierdzenie. Wymienia m.in. następujące funkcje rodziny: prokreacyjną, pielęgnacyjną, kształcenia i wychowania, zabezpieczenia, funkcję miłości i rekreacyjną (Kukołowicz, 1978b, s. 177–178).

Wskazała też na konieczność doskonalenia analiz teoretycznych i formułowania wskazań praktycznego ich wykorzystania dla wsparcia realizacji funkcji rodziny wobec aktualnych wyzwań.

Uwzględnienie złożoności przedmiotu badań, jaki stanowi rodzina, i wynikających stąd możliwości badawczych dla wielu nauk było podstawą do opracowania publikacji *Z badań nad rodziną* (Kukołowicz, 1984c). Zwracała w niej uwagę, że gromadzone przez poszczególne nauki dane nie pozwalają na wytworzenie się zintegrowanej wiedzy o rodzinie, która stanowiłaby podstawę nauki o rodzinie. Na wstępie dokonała przeglądu publikacji ukazujących rodzinę multidyscyplinarnie i w tym kontekście wysunęła propozycje zasady scalającej i porządkującej wiedzę o rodzinie. Stwierdziła, że:

[...] podstawową zasadą integracji wiedzy o rodzinie powinno być przyjęcie określenia rodziny jako wspólnoty osób oraz zdefiniowanie człowieka jako osoby. Wyróżnione zasady powinny być inspiracją do stawiania odpowiednich problemów badawczych. [...] W ich świetle należy porządkować dane, interpretować je, oceniać skutki występujących zachowań, zjawisk w życiu małżeńskim i rodzinnym. Przyjęte zasady powinny uświadamiać, jaki zakres badanej rzeczywistości rodzinnej został ujęty, w jakiej relacji pozostaje on do faktycznej rzeczywistości rodzinnej. Wskazane zasady wynikają z przyjęcia stanowiska filozofii tomistycznej. Będą one inne w przypadku przyjęcia odmiennego stanowiska filozoficznego (Kukołowicz, 1984b, s. 13–14).

Publikacja jest ilustracją proponowanego podejścia badawczego. Interdyscyplinarny kontekst ukazują kolejne jej teksty. Wychodząc od filozoficznej koncepcji małżeństwa i rodziny Karola Wojtyły, podjęto prezentację psychologicznych zagadnień małżeństwa i rodziny, problematyki socjologii rodziny, wychowania religijnego z uwzględnieniem

poradnictwa oraz prac badawczych KUL-u. Kukołowicz opracowała teksty dotyczące poradnictwa – pomocy rodzinie i modyfikacji postaw rodzicielskich.

Profesor Kukołowicz podejmowała działania badawcze, publikacyjne i dydaktyczne, by dla teoretycznych podstaw pedagogiki rodziny udostępniać ważne opracowania zagadnień z teorii wychowania. W określaniu przyczyn wychowania odwoływała się do filozoficznej koncepcji człowieka jako bytu niedoskonałego, ale potencjalnego, który dzięki oddziaływaniom pedagogicznym ma szansę aktualizować swoje możliwości. Musi się to dokonywać według przyjętego celu i integralnie, obejmując wszystkie płaszczyzny ludzkiego bytu (Kukołowicz, 1996b, s. 15–17). Wsparcie pełnego rozwoju osoby wymaga określenia jego podstaw teoretycznych, odpowiedniej metodyki oraz stworzenia sprzyjających warunków realizacji tego ważnego zadania. Dlatego w badaniach naukowych i praktyce pedagogicznej nie należy korzystać bezkrytycznie z aktualnego dorobku w zakresie teorii wychowania i metodyki.

Wobec wielości koncepcji i systemów wychowania Kukołowicz wskazywała, że dla wyboru i realizacji tej właściwej ważne są jej założenia filozoficzne dotyczące rozumienia człowieka. To antropologiczne kryterium rozeznania jest niezwykle ważne zarówno dla teorii, jak i praktyki pedagogicznej. Właściwe pomaganie człowiekowi wymaga zatem wpiętych odpowiedzi na pytania:

- Kim jest człowiek?
- Czego potrzebuje dla swego dobra?
- Jak mu pomagać?

Zwracała uwagę na błędy we współczesnym myśleniu o człowieku, przenoszone na wychowanie, m.in. niedocenywanie roli rodziny i błędne formułowanie celów wychowania. Wskazywała, że głoszenie pociągających haseł podkreślających wolność, swobodę, spontaniczność, neutralność ideologiczną w nowych koncepcjach wychowania jest często złudne, tym bardziej gdy nie jest jasne, ku jakim celom zmięrają i kogo chcą wychowywać (Kukołowicz, 1993, s. 53).

Analizując poglądy przedstawicieli pedagogiki personalistycznej z czasów II Rzeczypospolitej, zachęcała studentów do ukazania rodzimych koncepcji i systemów pedagogicznych, które miały na celu wspomaganie rodziny w wypełnianiu funkcji wychowawczych, realizowane także przez zgromadzenia zakonne. To stanowiło kontekst poszukiwania właściwych form wspierania integralnego rozwoju i pomocy, szczególnie rodzinom w sytuacji trudnej.

Sięganie do doświadczeń przeszłości i tradycji ważnych dla danego regionu czy narodu służyło do analiz aktualnych wyzwań i możliwości zarówno teoretycznych, jak i praktycznych rozwiązań. W kontekście preferowanych współczesnych koncepcji w wychowaniu zwracała uwagę, że chociaż „podkreślają one znaczące dla dzisiejszych czasów wartości, to jednocześnie subiektywizują je, relatywizują, a zatem uniemożliwiają uzyskanie odpowiedzi na wewnętrzne potrzeby wychowawcze człowieka” (Kukołowicz, 1993, s. 58). Bardzo ważne jest tu właściwe wsparcie przede wszystkim rodziny w przekazaniu i realizacji wartości dla tworzenia przez nią obyczajowości i ochrony przed negatywnymi wpływami (Kukołowicz, 1996a, s. 72).

W hierarchii wartości, do której odnosiła się w swoim życiu, badaniach i publikacjach, wskazywała na konieczność akcentowania właściwego kierunku działań wychowawczych. „Życie rodzinne ma również to do siebie, że uczy miłości. Podstawowym zaś znamieniem miłości jest służba, ofiarność, dawanie. Właśnie miłość – będąca drogą do zbawienia – stanowi osnowę życia rodzinnego” (Kukołowicz, 1996a, s. 84). Podkreślała, jak ważne są treści przekazu słownego, zachowań i aktywności preferowanych w codzienności życia rodziny, które dla dziecka są informacją, co jest ważne, cenne, czemu poświęcić swoje siły i życie. W codzienności otrzymuje ono wszelkie dobra od rodziny, a do najważniejszych należą wychowanie i jakość życia codziennego rodziny (Kukołowicz, 1996a, s. 147–149). Podkreślając potrzebę wspomaganie rodziców w realizacji tej ważnej roli, by zapewniali dziecku pełny rozwój przez wychowanie, poczynwszy od etapu prenatalnego, sama angażowała się społecznie w doskonalenie poradnictwa rodzinnego.

## Działalność społeczna prof. Kukołowicz na rzecz rodziny

Działania społeczne Teresy Kukołowicz na rzecz rodziny mają niezwykłą wartość. Jako żona i matka z głębokim przekonaniem argumentowała niemożność zastąpienia rodziny w rozwoju i wychowaniu człowieka, odnosząc się do wyników badań naukowych. Pozwoliły one rozwinąć wiele inicjatyw mających na celu wsparcie rodziny, kształcenie specjalistów, formację i doksztalcanie rodziców do pełnienia funkcji małżeńskich i rodzicielskich. Pomogły także utworzyć wiele instytucjonalnych form pomocy rodzinie – np. poradnie, placówki opiekuńczo-wychowawcze (Słomka, 1996, s. 9–10). Działalność ta jest doceniana, ale nie została jeszcze dokładnie opracowana.

Profesor Kukołowicz przez wiele lat (1975–1996) była zaangażowana w Komisji Episkopatu ds. Rodziny, przemianowanej w 1995 r. w Radę ds. Rodziny (Sukiennik, 2006, s. 316). Jednocześnie podejmowała działania naukowe, których efekty wprowadzała w praktykę, działając w różnych sekcjach i zespołach Komisji. Np. w kadencji 1989–1994 r. była wiceprzewodniczącą sekcji przygotowania kadr do duszpasterstwa rodzin. Od 1985 r. do 1996 r. pełniła funkcję redaktora naczelnego pisma „Sprawy Rodziny. Biuletyn Komisji Episkopatu Polski ds. Rodzin”.

Udział w komisji i redakcja biuletynu dawały możliwość prezentowania ważnych opinii i propozycji rozwiązań problemów rodziny wynikających z bieżącej sytuacji społeczno-politycznej i doskonalenia działań duszpasterstwa rodzin. Prezentując w biuletynie np. historię i stan badań nad duszpasterstwem rodzin w Polsce (Kukołowicz, 1988), przyczyniała się do rozwoju ważnych dla pedagogiki rodziny podstaw obrazujących możliwości ważne dla praktyki i wspierania duszpasterstwa rodzin.

W biuletynie, redagowanym według stałego schematu, od 1985 r. publikowano dokumenty, informacje o tworzonych dziełach i sprawozdania. W dziale „Kościół naucza” przedstawiano dokumenty Stolicy Apostolskiej i Kościoła w Polsce dotyczące rodziny, informacje o nich. Z nich wynikała tematyka kolejnych: Dział „Komisja ds. Rodzin podaje”



zawierał sprawozdania z sesji, informacje o działaniach, decyzje i wskazania duszpasterskie. Dział „Rodzina w dialogu” – artykuły zaproszonych do współpracy autorów podejmujących badania i działalność w danej tematyce (np. W. i A. Półtawscy, A. Grześkowiak, W. Fijałkowski, ks. J. Bajda, D. Kornas-Biela). W ten sposób teoretycznie wspierano działania praktyczne w duszpasterstwie, szkoleniach, prowadzonych dziełach na rzecz wsparcia rodzin. Informacje o realizacji tych dzieł (poradnie, pisma, placówki), wydarzeniach (sympozja, rocznice, kursy, rekolekcje), działalności duszpasterstwa rodzin w Polsce i za granicą zawarte były w dziale „Wiadomości”. Dział „Informacje bibliograficzne” zawierał propozycje książek i artykułów o podjętej w danym numerze tematyce.

Znajdowały tu wyraz elementy warsztatu pracy naukowej, badawczej i podejście prof. Kukołowicz, które służyły redakcji biuletynu i stanowiły ważny wkład w tematykę przekazywanych treści. W kolejnych numerach biuletynu z 1985 r. kontynuowano blok tematyczny o katechezie wychowania do miłości rodzinnej i małżeńskiej. W 1986 r. podjęto temat eksperymentowania na osobie ludzkiej, w tym próby pozaustrojowego powoływania człowieka do życia i związane z tym uzasadnione problemy moralne. Wskazano dokumenty Kościoła i informacje o bieżącej sytuacji demograficznej w Polsce, a na podstawie Biblii ukazano sens płodności i niepłodności, podstawy teologiczne aktu małżeńskiego i rodzicielstwa. W następnym numerze dopełniono tę tematykę od strony moralnej i biomedycznej eksperymentu.

W 1989 r. wybrzmiały zagadnienia związane z przerywaniem ciąży, antykoncepcją oraz inicjatywy na rzecz ochrony dziecka poczętego, także przez zaangażowanie ekspertów Episkopatu w konsultacje z komisją sejmową. W numerach z lat 1990–1992 prezentowano przebieg działań Komisji ds. Rodzin w dyskusji nad projektem ustawy o prawnej ochronie dziecka poczętego i refleksje nad jej społeczno-politycznymi uwarunkowaniami. Kontynuowano też systematyczne wsparcie rodzin przez dokumenty i artykuły wzmacniające świadomość i motywację w odgrywaniu ról małżeńskich i rodzicielskich, służące profilaktyce i ochronie przed zagrożeniami.

Wiele działań prof. Kukołowicz na rzecz rodziny dotyczyło organizacji, propagowania i doskonalenia poradnictwa parafialnego. Organizowane przez Kościół katolicki, było formą poradnictwa opozycyjnego wobec obowiązującej ideologii i przepisów prawnych, gdyż powstało ono jako odpowiedź na zalegalizowanie w Polsce aborcji w 1956 r. Analizowała więc historię, rozwój i doskonalenie poradnictwa parafialnego w kontekście jego społecznego znaczenia (Kukołowicz i Kwapisz, 1982), prowadziła dokształcanie dla prowadzących poradnie, prezentując teoretyczne podstawy parafialnego poradnictwa rodzinnego (Kukołowicz, 1985) i wypracowując praktyczne rozwiązania w konkretnych warunkach. Ukazywanie historii, znaczenia i potrzeby rozwoju katolickiego poradnictwa rodzinnego służyło ubogacaniu wiedzy ważnej dla teoretycznych analiz rozwijającej się pedagogiki rodziny i jej instytucjonalizacji. Przyczyniło się też, dzięki propagowaniu systematycznej refleksji nad rodziną, do rozwoju katolickiego poradnictwa rodzinnego, które nadal poszerza swą ofertę i formy działania.

Teresa Kukołowicz w aktywności społecznej na rzecz rodziny wykorzystywała wyniki swoich badań i analiz teoretycznych dla rozwijania szerokiego wsparcia rodzin,

np. w studium życia rodzinnego. Określiła cel poradnictwa rodzinnego jako wspieranie rodziny w jej niezastępowalnych funkcjach i spełnianiu podstawowych zadań. Stąd konieczne było odwołanie do różnych dziedzin wiedzy, by właściwie zdiagnozować sytuację i pomóc w rozwiązaniu problemu (Kukołowicz, 1984a, s. 175–181). Podkreśla się aktualność jej wskazań, co wyraża

[...] przedmiot poradnictwa rodzinnego, czyli wspieranie postaw wewnętrznych życia małżeńskiego, uświadamiania o zagrożeniach, kształtowania psychologicznych mechanizmów funkcjonowania rodziny. W jej koncepcji poradnictwo jawi się jako działalność społeczno-wychowawcza i wymaga wielu form interwencji takich jak: informacje, instruktaż, pouczenie, skierowanie do odpowiedniej instytucji, mediacje, porady indywidualne, wsparcie grupowe czy indywidualne (Parzyszek, 2015, s. 156).

Wykłady Kukołowicz w ramach szkoleń, konferencji dla duszpasterzy i doradców życia rodzinnego w różnych ośrodkach w Polsce dotyczyły także wychowania do macierzyństwa i ojcostwa, gdyż nie można ich odłączyć od całego kontekstu wychowania do małżeństwa i rodziny. Ukazywała proces dojrzewania do macierzyństwa i ojcostwa w zależności od wieku, podkreślając rolę rodziny w przygotowaniu dziecka do życia przez wychowanie (Kukołowicz, 1978a, 1989). Spotykając się ze studentami, z uczestnikami szkoleń, chętnie podejmowała rozmowy na prezentowane tematy, ukazując wartość osobistego doświadczenia wychowawczego i refleksji z wykorzystaniem nauki dla doskonalenia praktyki. Chętnie więc posługiwano się opracowanymi przez nią tekstami w organizowanych kursach przedmałżeńskich, konferencjach przedślubnych i pedagogizacji młodych małżeństw.

## Podsumowanie

Efekty działań prof. Kukołowicz w badaniach i analizach naukowych, realizowanych w synergii teorii i praktyki, zmierzały do tworzenia teorii wychowania, stanowiącej podstawę dla subdyscyplin pedagogiki. Ponieważ rodzinę uważała za najważniejszą i niezastępowalną, zmierzała do scalania wiedzy gromadzonej przez różne nauki w celu rozwijania spójnego systemu wiedzy o rodzinie.

Praca naukowa, dydaktyczna i administracyjna prof. Kukołowicz w tworzeniu lubelskiej szkoły badań nad rodziną i jej działalność społeczna prowadziły do efektywnej organizacji działań badawczych i upowszechniających wiedzę o rodzinie. Określiła zasady scalające wyniki badań różnych nauk w odniesieniu do rodziny, inspirowała i wspomagała organizację działań praktycznych wspierających rodzinę, które pozostają wciąż aktualne. Dała też przykład konkretnych działań na rzecz rodziny z odwołaniem do zasad antropologicznych, etycznych i teologicznych oraz dorobku nauk społecznych i medycznych.

Zarówno w teorii pedagogiki rodziny, jak i w praktyce pedagogicznej w rodzinie i na rzecz rodziny dorobek naukowy prof. Kukołowicz i przykład jej społecznego

zaangażowania mogą stanowić źródło inspiracji i punkt wyjścia do pogłębionych badań i działań. Wniosła bowiem bardzo duży wkład w wyodrębnienie i rozwój pedagogiki rodziny jako subdyscypliny pedagogiki, a swą działalnością społeczną dała przykład zastosowania teorii dla organizacji i doskonalenia praktyki.

#### BIBLIOGRAFIA

- Akta osobowe pracowników. (b.d.) Archiwum Uniwersyteckie KUL (AU KUL), sygn. A 707.
- Bieleń, R. (2004). Śp. ks. prof. Józef Wilk SDB (1937–2003). Salezjanin w służbie rodziny. *Seminarium. Poszukiwania Naukowe*, 20, 5–14.
- Kornas-Biela, D. (2019). Wychowanie przez codzienność życia w rodzinie w ujęciu profesor Teresy Kukołowicz. *Family Forum*, 9, 211–231.
- Kukołowicz, T. (1978a). *Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka*. Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kukołowicz, T. (1978b). Próba rozeznania w zakresie stosowania praktyk regulacji poczucć i urodzeń, *Roczniki Nauk Społecznych*, 6, 177–213.
- Kukołowicz, T. (1984a). Poradnictwo z pomocą rodziny. W: T. Kukołowicz (red.), *Z badań nad rodziną* (s. 175–185). Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kukołowicz, T. (1984b). Wprowadzenie. Możliwości integracji wiedzy o rodzinie. W: T. Kukołowicz (red.), *Z badań nad rodziną* (s. 5–14). Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kukołowicz, T. (red.) (1984c). *Z badań nad rodziną*. Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kukołowicz, T. (1985). Podstawy teoretyczne parafialnego poradnictwa rodzinnego. W: A. Kargulowa i M. Jędrzejczak (red.). *Teoretyczne i metodologiczne problemy poradownictwa* (s. 131–139). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kukołowicz, T. (1988). Z historii duszpasterstwa rodzin w Polsce. *Sprawy Rodziny*, 10–12, 30–34.
- Kukołowicz, T. (1989). Wychowanie przez codzienność w rodzinie. *Przegląd Uniwersytecki KUL*, 2, 16.
- Kukołowicz, T. (1993). Nowe koncepcje wychowania. *Chrześcijanin w Świecie*, 195, 53–58.
- Kukołowicz, T. (1996a). *Rodzina wychowuje. Wybrane zagadnienia*. Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej.
- Kukołowicz, T. (red.) (1996b). *Teoria wychowania. Wybrane zagadnienia*. Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej.
- Kukołowicz, T. i Kwapisz, D., (1982). Z historii, rozwoju i doskonalenia poradnictwa parafialnego. W: A. Kargulowa i M. Jędrzejczak (red.), *Społeczne i jednostkowe znaczenie poradnictwa* (s. 149–158). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Opiela, M.L. (2018). Teresa Kukołowicz (1925–2014) jako nauczyciel akademicki – mistrzyni i wychowawczyni. W: W. Szulakiewicz (red.), *Nauczyciele. Zastężeni – niedocenieni – zapamiętani* (s. 97–113). Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Opozda, D. (2016). Przedmowa. W: J. Wilk, *Pedagogika rodziny* (s. 7–11). Wydawnictwo Episteme.
- Opozda, D. (2020). Pedagogiczna refleksja nad rodziną między dążeniem do integracji i specjalizacji wiedzy (na przykładzie rozwoju pedagogiki rodziny w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II). *Roczniki Pedagogiczne*, 12(4), 17–28.
- Opozda, D. (2022). Pedagogiczna refleksja nad rodziną w dorobku dwudziestu pięciu lat funkcjonowania Katedry Pedagogiki Rodziny w Instytucie Pedagogiki KUL. *Biografistyka Pedagogiczna*, 7(1), 107–122.
- Parzyszek, M. (2015). Ogólnopolska konferencja naukowa „Z pomocą człowiekowi...” w pierwszą rocznicę śmierci śp. profesor Teresy Kukołowicz. Lublin, 27 lutego 2015 r. *Roczniki Pedagogiczne*, 7(1), 155–162.

- Skrzyniarz, R. (2018). Zygmunt Kukulski, Stefan Kunowski i Teresa Kukołowicz – ich rola w rozwoju pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. *Biografistyka Pedagogiczna*, 3(1), 239–256.
- Słomka, E. (1996). Profesor dr hab. Teresa Kukołowicz. Rys biograficzny. *Roczniki Nauk Społecznych*, 24(2), 7–10.
- Sukiennik, P. (2006). Rys historyczny działalności duszpasterstwa rodzin w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem Archidiecezji Krakowskiej. *Studia nad Rodziną*, 10(1–2), 315–322.

### Copyright and License



This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License  
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

#### Source of funding

Lack of funding sources.

#### Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).